

Szilágyi Tibor alezredes:

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM EURÓPAI UNIÓS FORRÁSBÓL MEGVALÓSULÓ FEJLESZTÉSEI A 2014–2020 KÖZÖTTI FEJLESZTÉSI IDŐSZAK ELSŐ ÖT ÉVÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: Magyarország kormánya kiemelt figyelmet szentel annak, hogy az Európai Unió és hazánk költségvetése társfinanszírozásában rendelkezésre álló fejlesztési források felhasználása minél hatékonyabb legyen. A nemzeti fejlesztési célkitűzések megvalósításához a Honvédelmi Minisztérium is tevőlegesen hozzájárul, és az uniós források felhasználása során olyan területek fejlesztésére összpontosít, ahol az uniós támogatás hozzáadott értéket teremt, minőségileg javítja a munkavállalók munkafeltételeit, hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, csökkenti a környezeti terhelést, különös tekintettel az energiahatékonysági, a környezeti kármentesítési, a katasztrófavédelmi és katasztrófa-egészségügyi fejlesztésekre. A honvédelmi tárca az Unió 2014–2020-as fejlesztési időszakának első öt éve során ez idáig több mint 21 milliárd forint fejlesztési forrás felhasználását kezdte meg, s ez az összeg további támogatási forrásokkal bővíthet. A megítélt támogatási források hatékony és időbeni felhasználása lehetőséget teremt arra, hogy a HM költségvetési forrásokat csoportosítson át olyan indokolt és szükséges fejlesztések megvalósítására, amelyek uniós forrásból nem támogathatók.

KULCSSZAVAK: európai uniós fejlesztési források, honvédelmi szervezetek, hatékony forrásfelhasználás

2014. szeptember 11-én kötötte meg az Európai Unió Bizottsága (EUB) és Magyarország kormánya a 2014–2020-as időszak partnerségi megállapodását (PM). A PM a 2014. január 1. és 2020. december 31. közötti időszakra szóló fejlesztések tervezési alapküldetése, keretmegállapodás az EUB és Magyarország kormánya között, amely bemutatja, hogy az ország milyen gazdasági és társadalmi célokat kíván elérni. A dokumentum határozza meg azt is, milyen eljárási és intézményi keretekben kívánja a kormány biztosítani, hogy a megnyíló források valóban a 2014–2020-as időszak átfogó nemzeti célkitűzését, a fenntartható, magas hozzáadott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére épülő gazdasági növekedés elérését szolgálják.

A PM elfogadásával a tervezés, valamint az informális és formális tárgyalások mintegy két éves időszaka zárult le, és kezdetét vette a 2014–2020-as fejlesztési időszak. A PM tervezése során a legfontosabb kihívás az volt, hogy minél több új, Magyarország valódi érdekeit szolgáló hazai fejlesztési szándékot lehessen érvényesíteni az erősen szabályozott uniós tervezési keretek között.¹

¹ Ezek a tervezési keretek biztosítják, hogy minden magyarországi fejlesztés hozzájáruljon az uniós fejlesztési célkitűzésekhez is.

A Honvédelmi Minisztérium (HM) a fejlesztési időszak során folyamatosan arra törekedett, hogy a tárca uniós fejlesztéseket támogató szabályzói és intézményrendszere, valamint a projektek megvalósítása „szinkronban működjenek” a vonatkozó nemzeti rendszerekkel. Az erőfeszítések között a mai napig kiemelt szerepet kap a nemzeti szintű uniós fejlesztési szabályzói környezet változásainak folyamatos figyelemmel kísérése, a változások szükséges mértékű és időbeni lekötése a tárcaszintű, majd szervezeti szintű szabályzóban. Megállapítható, hogy e tevékenység koránt sem merült ki a passzív tudomásulvételben és a változások mechanikus átvételében, hiszen a tárca minden releváns döntési és döntés-előkészítő fórumon, mind felső és középszintű, mind szakértői szinten aktívan kiállt – nemegyszer konkrét normaszöveg-javaslatlalt élte – a tárca egésze és a honvédelmi szervezetek uniós fejlesztési célkitűzései időbeni, hatásos és költséghatékony megvalósításáért. E tevékenység eredményeképpen született meg és állta ki az elmúlt öt év próbáját a többszöri módosítást követően jelenleg is hatályban lévő, *az Európai Unió 2014–2020-as programozási időszak forrásainak tárca szintű tervezésével és felhasználásával kapcsolatos feladatok végrehajtásáról szóló 24/2014. (III. 31.) HM utasítás*.

A tárcaszintű szabályzói rendszer létrehozását követően kiépült az EU-források felhasználását tárcaszinten koordináló szervezeti rendszer is, élén a szakirányítási feladatokat ellátó HM közigazgatási államtitkárral; a 24/2014. (III. 31.) HM utasításban foglalt feladatok támogatását végző, döntés-előkészítő és javaslattevő hatáskörrel bíró EU Forrás Koordinációs Szakértői Munkacsoporttal; a szükség esetén összehívandó Projekt Irányító Bizottsággal; az egyes fejlesztési projektek megvalósítását vezető projektmenedzsment-szervezetekkel; végül, de nem utolsósorban pedig a kedvezményezett honvédelmi szervezetekkel.

A HM a tárcaszintű uniós fejlesztési célkitűzések megvalósítása érdekében aktív együttműködést alakított ki és tart fenn mindazon társmisztériumokkal, amelyek nemzeti szintű szabályzói, koordinációs, irányító hatósági, illetve szakpolitikai felelősi feladatkört látnak el az uniós fejlesztési források felhasználása terén. A HM helyettes államtitkári szinten képviselteti magát a Partnerségi Megállapodás Monitoring Bizottságában és a Fejlesztéspolitikai Koordinációs Bizottságban. A minisztérium uniós fejlesztési célkitűzései szempontjából lényeges operatív programok (GINOP, KEHOP, VEKOP)² monitoring bizottságaiban főosztályvezetői szintű képviselet valósul meg.

A nemzeti és tárcaszintű szabályzói és intézményrendszerek, valamint az intenzíven működtetett tárcaközi és tárcaszintű együttműködési és koordinációs mechanizmus a honvédelmi szervezetek szemszögéből nézve mind azt a célt szolgálják, hogy rugalmas támogatói környezetet biztosítva minél gördülékenyebben valósulhassanak meg az uniós fejlesztési projektek.

A honvédelmi feladatok ellátását biztosító képességek fenntartása és fejlesztése elsősorban nemzeti erőforrásokból megvalósítandó, nemzeti feladat, ugyanakkor az e képességek működtetését támogató, befogadó, nem haderőfejlesztési, illetve nem katonai védelmi jellegű fejlesztési feladatokat az EU 2014–2020 programozási időszak tematikus céljaihoz, ezek hazai vállalásaihoz, prioritásaihoz igazítva uniós forrásokból is meg lehet valósítani.

A támogatható területek uniós forrásokból történő fejlesztésének egyik legfőbb célja, hogy „e külső források igénybevétele, hatásos, hatékony és időbeni felhasználása a

² Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program, Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program, Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program.

HM költségvetésén belül pénzeszközöket szabadítson fel, amelyek így a forráshiányos és/vagy az uniós forrásból nem finanszírozható területek számára biztosítanak fejlesztési lehetőségeket”.³

A honvédelmi tárca az elmúlt öt éves időszak során folyamatosan törekedett a nemzeti fejlesztéspolitikai célokkal összeegyeztethető, kormányzati szintű érdeket képviselő, nem haderőfejlesztési (katasztrófavédelmi, egészségügyi, energiahatékonysági stb.) jellegű fejlesztések terén az uniós források minél szélesebb körű megszerzésére és hatékony felhasználására. Ezek a következők voltak:

- az igényjogosulti kör egészségügyi ellátási feltételeinek fejlesztése,
- energiahatékonysági fejlesztések,
- az MH katasztrófavédelmi beavatkozó és katasztrófa-egészségügyi képességeinek fejlesztése,
- környezeti kármentesítés, ivóvízminőség-javító fejlesztés,
- a humán erőforrás fejlesztése (képzési rendszer),
- a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat uniós források felhasználása szempontjából releváns fejlesztése,
- a speciális (közoktatási és kulturális) feladatkört ellátó honvédelmi szervezetek fejlesztése,
- a HM tulajdonosi joggyakorlása alatt álló, állami tulajdonú gazdasági társaságok fejlesztése.

A fejlesztési prioritásokat szem előtt tartva a HM a 2014–2020-as fejlesztési időszaka első öt évében – az egyes operatív programok éves fejlesztési kereteiben és a hatályos támogatási szerződésekben odaitélve – ez idáig 21 milliárd forint nagyságrendben nyert el forrásokat az Európai Unió által társfinanszírozott fejlesztési projektekhez.

A fejlesztési időszak ötödik évének befejeztével mind szabályozási és szervezetépítési, mind projektmegvalósítási téren számos olyan tapasztalat és tényanyag áll rendelkezésre, amely megalapozhatja egy időközi áttekintés elvégzését. Megfelelő alapot jelenthet ehhez az áttekintéshez az elért fejlesztési eredmények sokfélesége és hasznosulásuk mértéke, az elnyert támogatási források felhasználási hatékonyságának értékelése, valamint mindazon nehézségek leküzdési módozatai, amelyekkel az uniós fejlesztéseket megvalósító szervezetek szembesültek.

A fejlesztési időszak – a PM 2014 szeptemberében történt aláírása, valamint az operatív programoknak az EB-vel való elhúzódo, az egész 2015-ös évet magában foglaló áttárgyalása miatt – lényegében másfél éves késéssel indult.⁴

2015 szeptemberében megjelent a *2014–2020 közötti programozási időszak felhívásainak meghirdetésével kapcsolatos feladatokról szóló 1580/2015. (IX. 4.) kormányhatározat*, amely elrendelte, hogy a programozási időszak operatív programjainak felhívásai az egyes operatív programok teljes keretére 2017. I. félévének végéig legyenek meghirdetve.⁵ Ez lényegében azt jelentette, hogy a 2022. december 31-ig felhasználható és a pályázók szintjén elszámolandó valamennyi uniós forrást legkésőbb 2017. június 30-ig felhívások formájában

³ Szilágyi Tibor: Az EU 2014–2020 programozási időszak támogatási rendszere: HM célkitűzések, lehetőségek és a realitás – közérthetően. Költségvetés-Pénzügy-Számvitel, XVI/1., 2015. május, 41.

⁴ A fejlesztési időszakokkal kapcsolatos első felhívások 2015 júniusában jelentek meg. A honvédelmi szervezetek közül az első támogatási kérelmet a HM Védelemgazdasági Hivatal nyújtotta be 2015. július 29-én.

⁵ A 2017-es fejlesztéspolitikai célokról szóló 1221/2017. (IV. 25.) kormányhatározat az időpontot 2017. március 31-re módosította.

meg kellett hirdetni, a közsféra esetében pedig – főszabályként – kiemelt eljárások formájában el kellett osztani.

Tekintettel a határidőre és a potenciálisan elnyerhető források nagyságrendjére, a HM közigazgatási államtitkára – a Honvéd Vezérkar főnökének egyetértésével – elrendelte a HM szervezetei körében az uniós forrásból megvalósítható fejlesztési igények ismételt felmérését, amelynek eredményeképpen – mivel a honvédelmi szervezetek új fejlesztési irányt nem javasoltak – a HM közigazgatási államtitkára 2016 februárjában megerősítette a tárca korábban felsorolt kiemelt fejlesztési irányait.

A projektgenerálás szabályozási keretét a 24/2014. (III. 31.) HM utasítás adta, míg a végrehajtás szervezeti kereteként a HM utasítással létrehozott EU Forrás Koordinációs Szakértői Munkacsoportot jelölték ki.

A projektgenerálás sikeres befejezését követően:

- megkezdődött a szakpolitikai egyeztetés 12,28 milliárd forint összegű energiahatékonysági célú fejlesztési javaslatról;
- megkezdhetővé vált a szakpolitikai egyeztetés 4,23 milliárd forint összegű forrásigénylő (katasztrófavédelmi és katasztrófa-egészségügyi tárgyú) projektjavaslat-csomagról;
- megkezdődött a 28,82 milliárd forintnyi becsült költséggel bíró (zömében energiahatékonysági célú) projektjavaslat előzetes szakpolitikai egyeztetésre való előkészítése.

A fennmaradó (informatikai, kulturális, humán erőforrás-fejlesztés tárgyú) javaslatok további kidolgozást, pontosítást igényeltek.

A beérkezett javaslatok közül kiemelkedett az infrastrukturális és a katasztrófavédelmi szakterületekért felelős honvédelmi szervezetek aktivitása, s munkájuk révén az uniós forrásokból a HM által reálisan megszerezhető mértéket meghaladó mennyiségű, az illetékes társtárcákkal tárgyalási alapul szolgálni képes javaslat született. Több szakterület (egészségügyi, informatikai, humán) kijelölt szakterületi felelőse azonban nem dolgozott ki olyan projektjavaslatot, amely illeszkedett volna a HM-szervezetek spektrumához vagy az uniós forrásigényekhez, illetve a kidolgozott projektjavaslatok állapota sem tette lehetővé a források biztosításához szükséges tárcaközi tárgyalások megkezdését. Megállapítást nyert: szükség van a fejlesztési területeken az uniós források adta lehetőségek láthatóságának emelésére és az együttműködés további fokozására annak érdekében, hogy megállapíthassák a valós szakterületi fejlesztési igényeket, ezek alapján összeállíthassák a műszaki követelményekkel és becsült erőforrásigénnyel alátámasztott projektjavaslatokat, majd egyeztethessék azokat az illetékes szaktárcákkal.

A projektgenerálási folyamat eredményeinek, valamint az azóta feldolgozott tapasztalatoknak az elemzése megmutatta, hogy – figyelemmel a 2017. évi I. féléves meghirdetési zárásra – a folyamatot a 2018. évi fejlesztéspolitikai célkitűzések eredményei ismeretében 2019 I. negyedévében meg kell ismételni. Mindezt annak érdekében kell megtenni, hogy a „visszahulló források”⁶ nagyságrendjének és fejlesztési területenkénti megoszlásának fokozatos megismerését követően a tárca rendelkezzen olyan projektjavaslatokkal, amelyeket egyeztetni tud a társtárcákkal és amelyek illeszkednek az éves fejlesztési keretekbe (ÉFK).

⁶ A megítélt forrásokat felhasználni nem tudó kedvezményezettektől vagy a valamely okból ellehetetlenült projektektől (a projekt befejezésének kitűzött végső határidejéig a beszerzési eljárások és/vagy az építés-beruházási munkák nem fejezhetőek be) a fejlesztéspolitikai intézményrendszer visszavonja a támogatási forrásokat, amelyek terhére így új támogatási felhívások írhatók ki.

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM FOLYAMATBAN LÉVŐ UNIÓS FEJLESZTÉSI PROJEKTJEI⁷

Magyarország kormánya kiemelt figyelmet szentel annak, hogy az Európai Unió és hazánk költségvetése társfinanszírozásában rendelkezésre álló fejlesztési források felhasználása minél hatékonyabb legyen.

A nemzeti fejlesztési célkitűzések megvalósításához a Honvédelmi Minisztérium tevékenesen is hozzájárul: az uniós források felhasználása során olyan területek fejlesztésére összpontosít, ahol az uniós támogatás hozzáadott értéket teremt, minőségileg javítja a munkavállalók munkafeltételeit, hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, csökkenti a környezeti terhelést – különös tekintettel az energiahatékonysági, a környezeti kármentesítési, a katasztrófavédelmi és katasztrófa-egészségügyi fejlesztésekre.

A honvédelmi tárca a 2014–2020 közötti fejlesztési időszak során e fejlesztési területeken ez idáig 21,309 milliárd forint⁸ fejlesztési forrás felhasználását kezdte meg, s ez az összeg az eredményes pályázati tevékenységnek köszönhetően további támogatási forrásokkal bővíthet. A megítélt támogatási források hatékony és időbeni felhasználása lehetőséget teremt arra, hogy a HM költségvetési forrásokat csoportosítson át olyan indokolt és szükséges fejlesztések megvalósítására, amelyek uniós forrásból nem támogathatók.

A honvédelmi szervezetek által megvalósított, illetve folyamatban lévő, energiahatékonysági tárgyú projektek

A HM Védelemgazdasági Hivatal, valamint a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat összesen 9,134 milliárd forint uniós támogatási forrás felhasználásával hajtott vagy hajt végre kiemelt vagy standard eljárásrendű, energiahatékonysági célú fejlesztési projekteket. Ezek a következők:

1. A KEHOP 5.2.1/15-2015-00005 azonosító számú „Épületenergetikai korszerűsítés a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ – Honvédkórházban” című projekt célja az MH Egészségügyi Központ három budapesti, valamint egy vidéki telephelyén a kijelölt épületek energetikai jellegű fejlesztésének megvalósítása. A projekt már megvalósult.

2. A KEHOP-5.2.2/16-2016-00001 azonosító számú „A Honvédelmi Minisztérium épületeinek energetikai fejlesztése” című projekt célja a budapesti HM II. Objektum, a budapesti Stefánia Palota – Honvéd Kulturális Központ, a szolnoki MH 86. Ittebei Kiss József hadnagy Helikopter Bázis, a hódmezővásárhelyi Zrínyi Miklós laktanya, a székesfehérvári Nagysándor József laktanya, a kecskeméti MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis és a kaposvári Táncsics Mihály laktanya kijelölt épületein az energiahatékonysági fejlesztések megvalósítása.

3. A KEHOP-5.2.2. azonosító számú projekt célja a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat épületeinek energetikai fejlesztése.

⁷ A 2018. december 31-i állapotnak megfelelően.

⁸ Az összeg tartalmazza a konzorciumi formában megvalósuló projektekből részt vevő honvédelmi szervezetekre eső forrásokat is. Ezekben az esetekben a konzorcium vezetője a kedvezményezett, míg a konzorciumi tag vagy szakmai együttműködő honvédelmi szervezet a végső kedvezményezett, amely érdekében a fejlesztés vagy annak egy része megvalósul.

4. A KEHOP-5.2.11-16-2017-00129 azonosító számú projekt a HM Védelemgazdasági Hivatal pályázata napenergia-alapú villamosenergia-termelés kiépítésére az ország területén, 13 helyszínen.

5. A KEHOP-5.2.11-16-2017-00185 azonosító számú projekt a HM Védelemgazdasági Hivatal projektje fotovoltaikus kiserőművek telepítésére további három helyszínen.

6. A KEHOP-5.2.11-16-2017-00161 azonosító számú projekt célja napelemes rendszerek telepítése a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat épületein.

7. A KEHOP-5.2.10-16-2018-00177 azonosító számú projekt célja a HM vagyonkezelésében lévő, szolnoki Szigliget utcai nőtlenzálló energetikai fejlesztése.

A HM folyamatban lévő katasztrófavédelmi és katasztrófa-egészségügyi tárgyú projektjei

Az MH Anyagellátó Raktárbázis és az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórház összesen 4,721 milliárd forint uniós támogatási forrás felhasználásával hajt végre kiemelt eljárásrendű katasztrófavédelmi és katasztrófa-egészségügyi célú fejlesztési projekteket, amelyek a következők:

1. A KEHOP-1.6.0-15-2016-00003 azonosító számú projekt célja a Magyar Honvédség katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése.

2. A KEHOP-1.6.0-15-2016-00006 azonosító számú projekt célja a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ katasztrófa-egészségügyi képességének fejlesztése.

3. A KEHOP-1.6.0-15-2018-00026 azonosító számú projekt célja a Magyar Honvédség katasztrófa-egészségügyi beavatkozó képességét támogató reach back stationer labor kialakítása.

4. A KEHOP-1.6.0-15-2018-000027 azonosító számú projekt célja a Magyar Honvédség katasztrófavédelemmel összefüggő beavatkozási képességének fejlesztése (II. ütem).

A HM folyamatban lévő környezeti kármentesítés tárgyú projektjei

A HM Védelemgazdasági Hivatal 3,150 milliárd forint uniós támogatási forrás felhasználásával hajt végre kiemelt eljárásrendű, környezeti kármentesítési célú fejlesztési projekteket, amelyek a következők:

1. A KEHOP-3.3.0-15-2017-00005 azonosító számú projekt célja a mezőkövesdi üzemanyagbázis környezeti kármentesítése.

2. A KEHOP-3.3.0-15-2017-00004 azonosító számú projekt célja a taszári repülőtér A és B jelű üzemanyagtelepeinek környezeti kármentesítése.

3. A KEHOP-3.3.1-16-2016-0001 azonosító számú projekt célja az ócsai üzemanyagraktár területén feltárt szénhidrogén-szennyezettség kármentesítése.

A HM folyamatban lévő, ivóvízminőség javítása tárgyú projektje

A HM Védelemgazdasági Hivatal 0,283 milliárd forint uniós támogatási forrás felhasználásával hajt végre kiemelt eljárásrendű, ivóvízminőség-javítási célú fejlesztési projektet: a KEHOP-2.1.2. azonosító számú projekt a szentesi Damjanich János laktanya és az erdőbényei objektum ivóvízminőség-javító projektje.

Honvédelmi szervezetek részvétele e-kormányzás tárgyú fejlesztési projektben

Az MH Geoinformációs Szolgálat, a HM Állami Légügyi Főosztály, valamint a HM Hatósági Főosztály érdekében 0,203 milliárd forint uniós támogatási forrás felhasználásával valósul meg kiemelt eljárásrendű, konzorciális együttműködésen alapuló, e-kormányzás tárgyú fejlesztési projekt: a KÖFOP-1.0.0-VEKOP-15 azonosító számú projekt célja a földmegfigyelési információs rendszer (FIR) földmegfigyelési adat-infrastruktúrájának és a hozzá kapcsolódó szolgáltatásoknak a kialakítása.

Honvédelmi szervezet részvétele K+F+I tárgyú fejlesztési projektben

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat 0,668 milliárd forint uniós támogatási forrás felhasználásával valósít meg kiemelt eljárásrendű, konzorciális együttműködésen alapuló, K+F+I tárgyú fejlesztési projektet: a GINOP-2.2.1-15 azonosító számú projekt célja UAV⁹ eszközök felderítésére alkalmas komplex szenzorrendszer kifejlesztése.

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM TÁMOGATÓI DÖNTÉSRE ÉS/VAGY SZERZŐDÉSKÖTÉSRE VÁRÓ KIEMELT, ILLETVE STANDARD ELJÁRÁSRENDŰ PROJEKTJEI

A 2017. évi fejlesztéspolitikai célkitűzések¹⁰ teljesülését követően úgy tűnt, hogy a további európai uniós forrásokhoz való jutás tervezhető (ÉFK-ban rögzített) lehetősége lényegében befejeződött. Ugyanakkor a fejlesztéspolitikai intézményrendszer is azt kommunikálta – és ezt a ritkábban és kisebb források felhasználására megjelentetett felhívások is bizonyították –, hogy van még felhasználható forrás a rendszerben. Az ellehetetlenült projektek, illetve a forint árfolyamváltozása¹¹ miatt keletkezett többletforrások lehetővé tették a zömében standard eljárásrendű támogatási felhívások megjelentetését.

A 2015–2016-ban lefolytatott projektgenerálási folyamatok eredményeképpen voltak olyan előkészített projektjavaslatok, amelyek kidolgozottsága azon a szinten állt, hogy a felhívások ÉFK-ban történő közzététele, valamint a támogatási felhívások megjelenése között elegendő idő jutott a támogatási kérelmek előkészítésére. Így a honvédelmi szervezetek 1,242 milliárd forint értékben nyújtottak be olyan támogatási kérelmeket, amelyek egy része már a megvalósítási szakaszba lépett, ugyanakkor néhány esetben a támogatást igénylők még az illetékes irányító hatóságok döntéseire, vagy már a megítélt támogatások szerződéseinek megkötésére vártak.

Ezen a ponton szükséges kihangsúlyozni, hogy az európai uniós források felhasználását koordináló HM tárcaszintű szervezeti rendszer minden tagja és eleme aktívan részt vett a potenciálisan kedvezményezett honvédelmi szervezetek standard eljárásrendű felhívásokon

⁹ Unmanned Aerial Vehicle – pilóta nélküli légi jármű.

¹⁰ E célkitűzések szerint a 2022. december 31-ig felhasználható és a pályázók szintjén elszámolandó valamennyi uniós forrást legkésőbb 2017. június 30-ig felhívások formájában meg kellett hirdetni, a közzététel esetében pedig, főszabályként, kiemelt eljárások formájában el kellett osztani.

¹¹ A 2014–2020 közötti időszak támogatási forrásait 310 Ft/euró árfolyamon számolták ki, ugyanakkor a forint árfolyama az időszak túlnyomó részében a 323–325 Ft/euró sávban mozgott. Pusztán ez az árfolyamkülönbség tízmilliárdos nagyságrendben növelte meg a fejlesztéspolitikai intézményrendszer mozgásterét.

való indulásra történő felkészítésben, illetve azon információk formális vagy informális megszerzésében, amelyek egy-egy felhívás pontos időpontját tartalmazták.¹²

A tárca elbírálási, illetve szerződéskötési fázisban lévő projektjei a következők:

1. Az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórház szerződéskötésre váró humán erőforrás-fejlesztési projektje: a VEKOP-7.2.4-17-2017-00013 azonosító számú projekt, amelynek célja az egészségügyi humán erőforrás fejlesztése.

2. Az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórház támogatói döntésre váró, infrastrukturális fejlesztés tárgyú projektje: a VEKOP-6.3.5-17 azonosító számú projekt, amelynek célja a megbízhatóság növelését célzó komplex infrastrukturális fejlesztés az egészségügyi ellátórendszerben.

3. A HM Védelemgazdasági Hivatal ÉFK-ban megítélt, forrásemelésre váró, környezeti kármentesítés tárgyú projektje: a KEHOP-3.3.0 azonosító számú projekt, amelynek célja a Kaposvár Hadkiegészítő Parancsnokság HTO-telep környezeti kármentesítése.

4. A HM Védelemgazdasági Hivatal támogatói döntésre váró, infrastrukturális fejlesztési tárgyú projektje: az EFOP-4.1.3-17 azonosító számú projekt, amelynek célja az állami fenntartású köznevelési intézmények tanulást segítő tereinek infrastrukturális fejlesztése.

5. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat támogatói döntésre váró, energiahatékonysági tárgyú projektje: a KEHOP-5.2.11 azonosító számú projekt, amelynek célja napelemes rendszerek telepítése a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat épületein.

A sikerek mellett említést kell tenni az eredménytelenül zárult, vagy előkészített, de el nem indult fejlesztési lehetőségekről is. A sikertelenséghez hozzájárultak objektív körülmények – mint például a fejlesztéspolitikai intézményrendszer késlekedései –, de a kedvezményezett vagy támogatási kérelmet beadni szándékozó szervezetek döntései is.

Az egyik ilyen „sikerre ítélt”, de végül eredménytelenül zárult fejlesztési lehetőség az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórház által, konzorciális formában megpályázott, a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap forrásai terhére megvalósítani tervezett pályázat volt. A Bevándorlási és Menekültügyi Hivatallal együtt benyújtott és támogatást nyert pályázat rá eső részét az MH Egészségügyi Központ azonban nem tudta végrehajtani. Egyrészt az illetékes irányító hatóság elhúzódozó eljárása miatt a támogatói szerződést és a konzorciumi együttműködési megállapodást a felek a támogatói döntéstől számított tíz hónapot követően tudták csak megkötni (objektív körülmény), másrészt az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórház, bár rendelkezett támogatói döntéssel és összegszerűen ismerte a rá eső támogatási hányadot, a támogatói döntést követően elmulasztotta a feltételes (köz-) beszerzési eljárások előkészítését és megindítását (szubjektív körülmény). Így, mire a formális támogatási szerződés és a konzorciumi együttműködési megállapodás végül hatályba lépett, már nem állt rendelkezésre elegendő idő a bevett beszerzési módzatok alapján lefolytatni a (köz)beszerzési eljárásokat, és vissza kellett adni a megítélt támogatási forrást.

A másik ilyen ígéretesnek tűnő, de végül el sem indult projekt a HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt. (HM EI Zrt.) által benyújtani tervezett, humán erőforrás-fejlesztés tárgyú pályázat volt. A gazdasági társaság, valamint az illetékes HM-főosztályok szoros együttműködése révén elkészült és a közigazgatási egyeztetési folyamatokon is sikeresen „átment” az a kormányelőterjesztés-tervezet, amelyben a kormány – a vonatkozó jogszabály szerint – előzetesen hozzájárult ahhoz, hogy a gazdasági társaság támogatási

¹² A felhívások ÉFK-ban megjelenített időpontja csak tervezet, amelytől a 272/2014. (XI. 5.) kormányrendelet értelmében el lehet térni két hónapot. Ugyanakkor a felhívások megjelenése több esetben egy évet is meghaladó időtartamban halasztódott.

kérelmet nyújthasson be az állami nagyvállalatok számára meghirdetett GINOP felhívásra. A Stratégiai Kabinet jóváhagyó döntését követően a gazdasági társaság mégis úgy döntött, hogy nem nyújt be támogatási kérelmet a felhívásra.

Az objektív hátráltató körülményt ez esetben az jelentette, hogy a GINOP Irányító Hatóság az előzetes tervezethez képest egy évvel később és megváltozott tartalommal jelentette meg a felhívást. A szubjektív körülményt az jelentette, hogy a gazdasági társaság az előírt igazoló követelményeket aránytalanul nehezen teljesíthetőnek találta a megpályázott forráshoz viszonyítva, így elállt a pályázattól.

A valódi HM tárcaszintű veszteséget – a forrásvesztésen túl – az MH Egészségügyi Központ – Honvédkórház nem megvalósult pályázata jelentette, mert az EU 2014–2020-as fejlesztési időszak során ez idáig ez lett volna az egyetlen olyan OP-n kívüli támogatási forrás felhasználására irányuló lehetőség, amelyet honvédelmi szervezet igénybe tudott volna venni.

A HM EI Zrt. be nem nyújtott támogatási kérelmével a HM tulajdonosi joggyakorlása alatt álló gazdasági társaságok uniós forrásokhoz való jutásának ez idáig egyetlen reális lehetősége hiúsult meg, és mindez a gazdasági társaság nem kizárólag objektív alapokon nyugvó döntésén múlt.

ÖSSZEGRÉS

Az EU 2014–2020-as fejlesztési időszak ez idáig eltelt öt éve során számos rögzített és hasznosult, de rengeteg fel nem használt tapasztalat és tanulság is felgyűlt mind az uniós fejlesztéseket koordináló tárcaszintű szervezeti rendszer, mind az egyes fejlesztési projekteket megvalósító honvédelmi szervezetek szintjén. Ezek a tapasztalatok főképp az együttműködés, a projektek előkészítése, valamint a (köz)beszerzési eljárások lefolytatása terén halmozódtak fel.

Az együttműködés jelentősége minden esetben beigazolódott a tárcaközi, a tárcaszintű és a fejlesztéspolitikai intézményrendszer elemeivel való közös munka során. Kiemelt fontossággal bír a felső vezetőitől a szakértői szintig folyamatosan fenntartott párbeszéd az illetékes tárcák között, hiszen ily módon a hivatalos fórumokon megtudható információk kiaknázhatóvá váltak, az érdekek hangsúlyosabban és célzottabban voltak megjeleníthetők annak érdekében, hogy a fejlesztési célkitűzések megvalósulhassanak.

A tárcaszintű együttműködés jelentőségét mindennél jobban bizonyítják a sikeresen lefolytatott projektgenerálási folyamatok. Ezek egyrészt lehetővé tették, hogy a honvédelmi szervezetek becsatornázzák fejlesztési igényeiket és projektötleteiket a HM erre kialakított célrendszerébe, másrészt olyan minőségű és kidolgozottságú – műszakilag és erőforrásigény szempontjából megalapozott – tárgyalási alapot szolgáltatottak az egyes operatív programokat kezelő és/vagy szakpolitikai felelős feladatokat ellátó szaktárcákkal, amelyek – azon túl, hogy mindig pozitív fogadtatásban részesültek – kikövezték az utat a projektjavaslatok ÉFK-kba való bekerülése előtt.

A másik jelentős tanulságokkal és tapasztalattal szolgáló terület a projektek előkészítése volt. Az egyes projektek megvalósítása világosan megmutatta, hogy minél alaposabb és átgondoltabb a projektek előkészítése, annál zökkenőmentesebb a támogatási kérelmeket követő egyeztetési folyamat az illetékes szakpolitikai felelős szervezettel és irányító hatósággal.

Az előkészítés alaposága a pozitív támogatási döntés előfeltétele még a kiemelt eljárásrendű projektek esetén is.¹³ Minél alaposabb az előkészítési szakaszban az előírt tervek, tanulmányok és egyéb dokumentumok kidolgozottsága, annál kevesebb erőfeszítést kell erre a megvalósítási szakaszban fordítani, az erőforrásokat a végrehajtás feladataira lehet összpontosítani.

Végezetül szót kell ejteni a projektek legneuralgikusabb pontjáról: a (köz)beszerzési eljárásokról. A tapasztalatok minden projekt esetében rámutattak arra, hogy a projektek legidőigényesebb részfolyamata a (köz)beszerzési eljárások lefolytatása. Bebizonyosodott: elengedhetetlen a felelős akkreditált közbeszerzési szaktanácsadó (FAKSZ) alkalmazása annak érdekében, hogy a rendkívül aprólékosan és rigorózan szabályozott beszerzési feladatok megvalósulhassanak. A projektek azt is feltárták, hogy a beszerzési dokumentumok műszaki tartalommal való pontos megtöltése az egyik legfontosabb feladat, amely alapvetően a meglévő szakértelem célirányos és időbeni felhasználásán múlik. Az is bizonyítást nyert, hogy a becsült beszerzési költségek objektív alapokon nyugvó alátámasztására a piackutatás előírt és valós lefolytatása nem megkerülhető. A tapasztalatok arra is rámutattak, hogy ha a (köz)beszerzési folyamatért teljes felelősséggel bíró kedvezményezett minden feladatát elvégezte, a folyamatok bürokratikus menete, valamint a közbeszerzéseket felügyelő központi intézményrendszer folyamatos túlterheltsége olyan időbeni csúszásokat eredményezhet, amely szinte minden esetben feszített munkát igényel a projekt megvalósítását megalapozó (köz)beszerzési folyamatok szabályos lefolytatását végzők részéről.

A (köz)beszerzések lebonyolítását nehezítette a beszerzési áraknak a támogatási kérelem beadásakor nem tervezhető mértékű emelkedése. Ez egyrészt a rendelkezésre álló fejlesztési források „bőségének”, másrészt a gyártási, szolgáltatási és építés beruházási kapacitások korlátozott voltának köszönhető.¹⁴

Bár a fejlesztéspolitikai intézményrendszer, illetve a központi költségvetés¹⁵ képes fedezni az egyes projektek beszerzési többletköltségeit, bizonyos mértékig a kedvezményezett is vállalhat önrészt a szükséges fedezet biztosítása érdekében. Az uniós projektekben is jelentkező, nem tervezhető pótlólagos forrásigények biztosítására a HM tárgyévi költségvetésében 400 millió forint van tervezve. A szükséges összeg biztosításáról – a kedvezményezett szervezet szakmailag alátámasztott kérelme alapján – a HM védelemgazdaságért felelős helyettes államtitkára dönt. A 400 millió forintos költségvetési tartalék biztosítja azon költségelemek fedezetét is, amelyek az uniós támogatásból nem kifizethető kiadásokból adódhatnak.¹⁶

¹³ Ezekben az esetekben a tényleges döntést a kormány tulajdonképpen az éves fejlesztési keretek jóváhagyásával hozza meg. A támogatási kérelemmel lényegében a projekt szakmai megalapozását és a végrehajtásra való alkalmasságot kell bizonyítani az irányító hatóságok felé.

¹⁴ Az áremelkedés mint a keresleti piacokra jellemző folyamat természetesnek tekinthető, a piaci szereplőknek egy érthető és elfogadandó reakciója. Ugyanakkor a fejlesztési források bősége következtében előállt 30–100%-os áremelkedés nem minden esetben magyarázható a normál szabadpiaci folyamatokkal.

¹⁵ Az európai uniós forrásból finanszírozott egyes projektek költségnövekménye támogathatóságáról szóló 17/2017. (II. 1.) kormányrendelet alapján az irányító hatóságok 15% alatti költségnövekmény jogosságát bírálhatják el, 15–30% közötti költségnövekmény jogosságát a pénzügyminiszter által kirendelt igazságügyi szakértő állapíthatja meg, míg a 30%-ot meghaladó költségnövekmény főszabályként nem kaphat pótlólagos uniós forrást.

¹⁶ Az energiahatékonysági célú fejlesztések során például előfordultak olyan nem tervezett bontási jellegű munkálatok, amelyeket az EU-s támogatás nem fedezett, de nélkülük a fejlesztés nem volt megvalósítható.

Előfordulhat az is, hogy a kedvezményezett olyan célra is fel kívánja használni a fejlesztés eredményeit, amelyet az uniós forrás nem támogat.¹⁷

Mindezek alapján azt javaslom a folyamatban lévő és a jövőben megvalósuló európai uniós fejlesztési projektek előkészítésében és végrehajtásában résztvevőknek, hogy hasznosítsák az együttműködés, a projekt-előkészítés, valamint a (köz)beszerzések lefolytatása terén felgyülemlett tapasztalatokat. Hiszen ezek azok a sikert megalapozó tényezők, amelyek elengedhetetlenül szükségesek az eredményes projektek megvalósításához. A levont tanulságok arra is rámutattak, hogy a siker a szakmailag előkészített és időbeni döntéseken, valamint a meghozott döntések pontos végrehajtásán is múlhat, tehát a szubjektív tényezők jelentőségét nem lehet túlhangsúlyozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 24/2014. (III. 31.) HM utasítás az Európai Unió 2014–2020-as programozási időszak forrásainak tárca szintű tervezésével és felhasználásával kapcsolatos feladatok végrehajtásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0024.HM&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
- 1731/2013. (X. 11.) Korm. határozat a 2014–2020-as európai uniós programok lebonyolításának alapelveiről. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK13169.pdf>
- 1580/2015. (IX. 4.) Korm. határozat a 2014-2020 közötti programozási időszak felhívásainak meghirdetésével kapcsolatos feladatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A15H1580.KOR&getdoc=1>
- 1221/2017. (IV. 25.) Korm. határozat a 2017. évi fejlesztéspolitikai célokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1221.KOR&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
- 1367/2018. (VIII. 13.) Korm. határozat a 2018. évi fejlesztéspolitikai célkitűzésekről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=209846.357821
- 37/2011. (III. 22.) Korm. rendelet az európai uniós versenyjogi értelemben vett állami támogatásokkal kapcsolatos eljárásról és a regionális támogatási térképről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=a1100037.kor&targetdate=20180127&printTitle=37/2011.+%28III.+22.%29+Korm.+rendelet>
- 547/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet az egységes működési kézikönyvről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300547.KOR>
- 549/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet az „Uniós fejlesztések” fejezetbe tartozó fejezeti kezelésű előirányzatok felhasználásának rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300549.KOR>
- 60/2014. (III. 6.) Korm. rendelet a támogatásból megvalósuló fejlesztések központi monitoringjáról és nyilvántartásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400060.KOR>
- 255/2014. (X. 10.) Korm. rendelet a 2014–2020 programozási időszakra rendelt források felhasználására vonatkozó uniós versenyjogi értelemben vett állami támogatási szabályokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400255.KOR>
- 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a 2014–2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400272.KOR>

¹⁷ Például a katasztrófavédelmi képességek fejlesztése érdekében beszerzett eszközök használata katasztrófavédelmi mozzanatot is tartalmazó gyakorlatok során.

2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről. [https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500143.TV339/2014.\(XII.19.\)Korm.rendeletazEurópaiUnióvagy másnemzetközi szervezet felé vállalt kötelezettségekkel összefüggő, a 2007–2013 programozási időszakban a Kormány által a nemzeti fejlesztési miniszter hatáskörébe utalt beruházások, valamint a 2014–2020 programozási időszakban a szennyvízelvezetési és -tisztítási, a hulladékgazdálkodási és az ivóvízminőség-javító beruházások megvalósításáról](https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500143.TV339/2014.(XII.19.)Korm.rendeletazEurópaiUnióvagy másnemzetközi szervezet felé vállalt kötelezettségekkel összefüggő, a 2007–2013 programozási időszakban a Kormány által a nemzeti fejlesztési miniszter hatáskörébe utalt beruházások, valamint a 2014–2020 programozási időszakban a szennyvízelvezetési és -tisztítási, a hulladékgazdálkodási és az ivóvízminőség-javító beruházások megvalósításáról). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400339.KOR>
- 435/2015. (XII. 28.) Korm. rendelet az Európai Unió vagy más nemzetközi szervezet felé vállalt kötelezettségekkel összefüggő, a 2014–2020 programozási időszakban a Kormány által a nemzeti fejlesztési miniszter hatáskörébe utalt energiahatékonyság növelését célzó beruházások megvalósításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500435.KOR>
- 17/2017. (II. 1.) Korm. rendelet az európai uniós forrásból finanszírozott egyes projektek költségnövekménye támogathatóságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700017.KOR>
- A Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program éves fejlesztési kerete. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/ves-fejlesztési-keretek>
- A horizontális követelmények érvényesítésének részletes szabályai. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/horizontlis-elvek-s-politikk-rszletes-szabalyai>
- A Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program éves fejlesztési kerete. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/ves-fejlesztési-keretek>
- A Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztés Operatív Program (KÖFOP) éves fejlesztési kerete. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/ves-fejlesztési-keretek>
- A Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP) éves fejlesztési kerete. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/ves-fejlesztési-keretek>
- Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP) éves fejlesztési kerete. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/ves-fejlesztési-keretek>
- Az EU Forrás Koordinációs Szakértői Munkacsoport ügyrendje.
- Az Európai Parlament és a Tanács 1303/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra, a Kohéziós Alapra, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra, a Kohéziós Alapra, az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program EFOP 2014–2020. Széchenyi 2020. https://www.palyazat.gov.hu/2014_2020_as_operativ_programok_tarsadalmi_egyeztetese
- Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program. Széchenyi 2020. https://www.palyazat.gov.hu/2014_2020_as_operativ_programok_tarsadalmi_egyeztetese
- Hajdu Szilvia – Kondor Zsuzsanna – Kondrik Kornél – Miklós-Molnár Marianna – Nyikos Györgyi – Sódar Gabriella: *Kohéziós politika – Az EU belső fejlesztéspolitikája a jelen programozási időszakban 2014–2020*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program. Széchenyi 2020. https://www.palyazat.gov.hu/2014_2020_as_operativ_programok_tarsadalmi_egyeztetese
- Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztés Operatív Program. Széchenyi 2020. https://www.palyazat.gov.hu/2014_2020_as_operativ_programok_tarsadalmi_egyeztetese
- Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=52032>
- Szilágyi Tibor: *Az EU 2014–2020 programozási időszak támogatási rendszere: HM célkitűzések, lehetőségek és a realitás – közérthetően*. Költségvetés-Pénzügy-Számvitel, XVI/1., 2015.

Útmutató az európai uniós programokhoz kapcsolódó tartalék előirányzat felhasználásának és az európai uniós forrást tartalmazó előirányzatok hazai társfinanszírozáson felüli felhasználásának hazai finanszírozási rendjéről. Széchenyi 2020. <https://www.palyazat.gov.hu/tmutat-az-eu-tartalk-elirnyzat-s-unis-elirnyzatok-hazai-trsfinanszrozsnak-felhasznlshoz>

Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program. Széchenyi 2020. https://www.palyazat.gov.hu/2014_2020_as_operativ_programok_tarsadalmi_egyeztetese

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Csudáknak éve 1848–1849

A *Csudáknak éve...* című dobozkönyv a Zrínyi Kiadó háborús relikviákat is tartalmazó dokumentumkönyv-sorozatának legújabb tagja. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeit feldolgozó, különleges kiadvány az öt kötetre tervezett *Kézelfogható hadtörténelem* sorozat negyedik kötete. Szerkesztője dr. Hermann Róbert és dr. Csikány Tamás.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc történetéről, szellemiségéről, kihívásairól, emberi sorsairól szóló dobozkönyv a 32 oldalpáron megírt hadtörténekeken túl tartalmaz több száz illusztrációt, korabeli indulókat és katonadalokat hordozó CD-t, valamint egy DVD-t, amelyen szakértőkkel, hadtörténészekkel folytatott stúdióbeszélgetések, a magyar és a császári csapatok egyenruházatának, illetve felszerelésének összehasonlítása látható.

A könyvet közel 60 korabeli dokumentum-hasonmás nyomata teszi igazán különlegessé: hadijelentések, Görgei, Bem és Kossuth levelei, kitüntetési okirat, térképek, szabályzatok, felhívások, rendeletek, kiáltványok, valamint papírpénzek találhatóak e különleges könyv zsebeiben. A mellékletek közti legkülönlegesebb kuriózum az a korabeli kokárdareplika, amelyet az 1849-ben létrehozott Magyar Katonai Érdemrend III. osztályú koszorúja díszít.

2014-ben, a Nagy Háború centenáriuma alkalmából jelent meg az első, *A Nagy Háború 1914–1918* című dobozkönyv, amelyet 2015-ben a *Hadikronika 1939–1945* című, a második világháborúval foglalkozó kötet követett. A harmadik, *Remény és pokol 1956* című kiadvány a forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulója alkalmából látott napvilágot 2016-ban.

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/